

GINTAUTAS VYŠNIAUSKAS

Klaipėdos universitetas

ŠVIESOS IR TAMSOS DIALEKTIKA ARBA MCLUHANAS PLATONO OLOJE

Dialectic of Light and Darkness or McLuhan in Plato's Cave

SUMMARY

The article puts together Plato's cave allegory, Marshall McLuhan's concept of media without message and cosmological hypothesis on the structure of the universe. Looking at the cave through the prism of McLuhan's concept, it appears that Plato concentrates attention on everything else except the most important thing – *light*, be it natural (solar) or artificial (bonfire). This impression confirms McLuhan's claim, that as a rule the most important media remains unnoticed, for it is a carrier of the communicative content, which naturally absorbs the greatest part of attention. Such discovery is a signal to philosopher's reorientation that is to paying attention to the light itself instead of illuminated things or their shadows. When light becomes a communicative content of consideration, the question naturally arises, what is the media of this content? The answer is obvious: such media is nothing else but darkness: *light shines in darkness*. But darkness itself appears as a problem in the astrophysical concepts of dark energy and dark matter. The problem is the uncertainty of dark matter existence. The issue is a principle one not only for the science of physics but also for philosophy as the article tries to show.

SANTRAUKA

Straipsnyje Platono olos alegorija siejama su Marshallo McLuhano medijos be komunikacinio turinio samprata ir kosmologine tamsiosios energijos ir tamsiosios materijos hipoteze. Į Platono olą pažvelgus per McLuhano sampratos prizmę, atsiskleidžia, kad Platonas neskyrė pakankamai dėmesio svarbiausiam dalykui – *šviesai*, tiek dirbtinei (laužo), tiek natūraliai (saulės). Ši aplinkybė tik patvirtina McLuhano teiginį, kad paprastai svarbiausia medija nebūna pastebėta, nes ji neša komunikacinį turinį, kuris natūraliai patraukia į save daugiausia dėmesio. Toks atradimas skatina filosofą perorientuoti dėmesį priešinga kryptimi, t. y. susikoncentruoti ties pačia šviesa, o ne ties jos apšviestais daiktais ir jų metamais šešėliais. Kai toks persiorientavimas šviesą paverčia svarstymo objektu, natūraliai kyla klausimas: o kas yra šviesos (kaip dabar jau komunikacinio turinio) nešėjas, arba medija? Atsakymas akivaizdus – tai tamsa: *juk šviesa spindi tamsoje*.

RAKTAŽODŽIAI: Platono ola, Visata, tamsioji materija, medija be komunikacinio turinio, M. McLuhanas.

KEY WORDS: Plato's cave, the universe, dark matter, media without message, McLuhan.

Tačiau pati tamsa yra astrofizikos problema, išreiškiamą tamsiosios energijos ir tamsiosios materijos sąvokomis, nes kol kas nėra jokių daiktinių įrodymų, kad ji tikrai egzistuoja. Jei šios problemos nepavyks išspręsti, skandalas kils ne tik fizikos moksle, bet ir filosofijoje, – argumentuojama straipsnyje.

ĮVADAS

Šis straipsnis – tai Algirdo Degučio tezės, kad *ties rafinuoti, tiek naivūs metafiziniai principai glūdi žmogaus sąvokos pamatuose*¹, iliustracija, o kartu ir bandymas išplėsti Marshallo McLuhano medių sampratą pritaikant ją Platono olos alegorijos kritikai ir šiuolaikinės astrofizikos tamsiosios materijos problemos interpretacijai.

Hipotezė apie alegorijos kilmę. Pasakojama, kad Sirakūzai turėjo garsiąją akmens laužyklą, kurioje vergai praleidavo išstisus dešimtmečius neišeidami į paviršius. Joje gimdavo ir išaugdavo vaikai, ir jeigu juos išleisdavo į paviršius, jie

saugodavosi saulės šviesos ir baidydavosi nepažįstamų daiktų. Sakoma, kad tirono Dionisijo valdymo laikais tos laužyklos buvo perpildytos.

Žinia, kartą Platonas svečiavosi pas Dionisiją ir siūlė jam filosofijos teikiamą naudą. Išbandęs Platono filosofiją, Dionisijas nusprendė, kad vienintelę naudą iš jos galima gauti tik pardavus patį filosofą. Tironas gavo pelną, o filosofas – savo alegorijos idėją: juk veikiau iš Sirakūzų akmens laužyklos, o ne iš idėjų pasaulio nemirtinga Platono siela atsinešė jos pirmavaizdį. Šitaip vyko kūrybinis tirono ir filosofo bendradarbiavimas.

OLOS ALEGORIJA

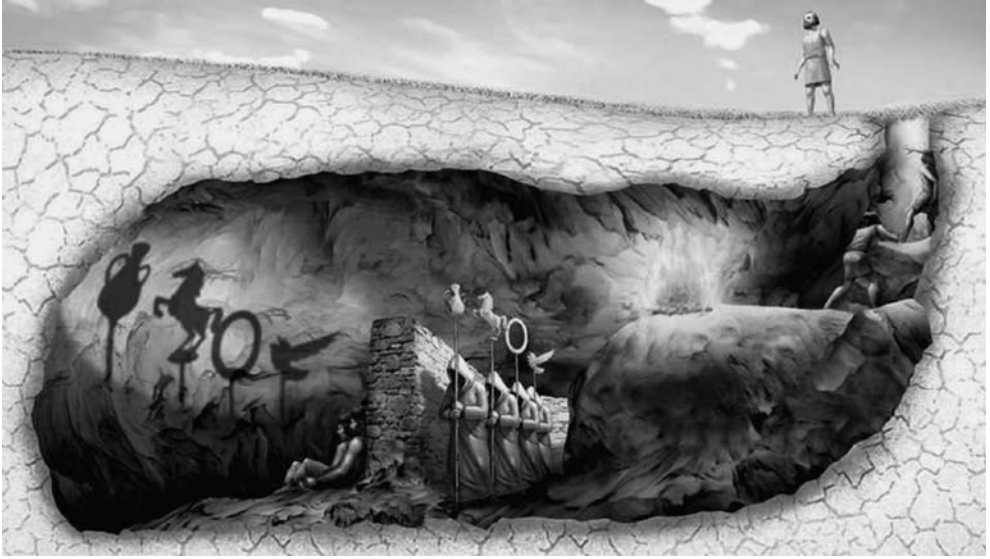
Sokrato lūpomis Platono papasakota alegorija nėra pakankamai aiški. Gal todėl tarp daugybės internete paskelbtų jos piešinių ir animacinių filmukų nėra

nė vieno, kurį būtų galima pripažinti puikia jos iliustracija. Palyginkime tris skirtingus interneto labirintuose sutinkamus Platono olos piešinius.

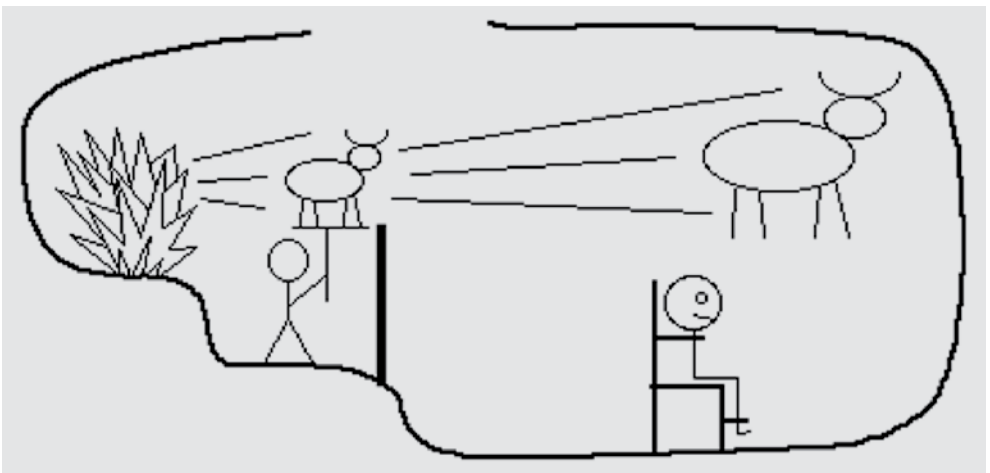
Šiame nežinomo autoriaus piešinyje trūksta svarbiausių alegorijos elementų. Čia nematyti nei idėjoms atstovaujančių daiktų, nei jų metamų šešėlių, nei olos sienos, kurioje tarsi televizoriaus ekrane

(arba kompiuterio monitoriuje) šešėlių žaismą stebi olos kaliniai, manantys, kad jis ir yra pati tikriausia tikrovė. Kitos piešinio detalės tokios neaiškios, kad joms atpažinti prireikė aiškinamųjų užrašų.

Antrasis piešinėlis daug spalvingesnis ir turiningesnis. Čia matome ir idėjas, ir jų šešėlius. Tačiau visiškai neaišku, į ką žiūri iš olos išlipęs žmogus. Gal į Saulę, kuri čia nepavaizduota? Ir jeigu idėjų

pasaulis yra paviršiuje, tai kas tada yra tie šešėlius metantys daiktai? Ir kas tada yra toji laužo skleidžiama šviesa? Atrodo, kad mes čia susiduriame su trečiojo žmogaus problema².

Trečiasis piešinėlis, tiksliau, bespalvė schema, būtų visiškai neverta dėmesio, jeigu (1) ji neišreikštų pačios alegorijos esmės ir (2) neparodytų, kad pasakojimas apie išėjimą iš olos yra perteklinis: pati savaime schema rodo, kad idėjų teorijos iliustracijai išėjimo nereikia. Kitaip tariant, tiksliai idėjų teorijos modeliui Saulė nereikalinga: visiškai pakanka to, kas vyksta olos viduje. Sokrato lūpomis perteiktame pasakojime Platonas pažeidžia mąstymo ekonomijos principą ir komplikuoja savo modelį.

Ši teiginį patvirtina idėjų teoriją aiškinančios linijos dalijimo procedūros apžvalga. Ji patvirtina, kad išėjimas yra perteklinis: pirmiausia linija padalijama į dvi nelygias dalis, kurių viena atstovauja *juslėmis suvokiamam*, regimajam pasauliui, kita – tik *protu suvokiamai* sričiai. Savo ruožtu pirmoji atkarpa dalijama į daiktus ir jų atvaizdus: „kaip tai, ką mes matome, santykiauja su tuo, ką mes tikrai žinome, taip atvaizdas santykiauja su tuo, kieno jis yra atvaizdas.“³ Antroji dalijama į prielaidas ir pradus. Tik protu suvokiamų dalykų srityje prielaidų santykis su pradais yra analogiškas atvaizdų santykiui su atvaizduojamais objektais regimoje srityje. Tą santykį galime išreikšti šia formule: **Pradas : prielaida :: objektas (ką matome) : atvaizdas (ką žinome)**.

Dabar keturioms linijos atkarpoms priskirk keturias sielos būsenas: aukščiausioji pakopa yra mąstymas (*noesis*), antroje vietoje – nuovoka (*dianoia*), trečioje vietoje – tikėjimas (*pistis*), o paskutinėje – spėjimas (*eikasia*), ir surikiuok jas pagal tai, kiek kuri iš jų susijusi su tiesa...⁴: **Mąstymas (pradas) : nuovoka (prielaida) :: tikėjimas (objektas) : spėjimas (atvaizdas)**.

Akivaizdu, kad norint iliustruoti visus šiuos santykius, visiškai pakanta pa-

saulio sudvejinimo olos viduje, kur virš pertvaros nešiojami daiktai atstovauja tik protu suvokiamam idėjų pasauliui, o jų šešėliai – regim pasauliui. Modelis užbaigtas ir puikiai veikiantis. Todėl dar kartą klausiame: kodėl Platonui prirėkė jį sugadinti „nebūtinu“ papildu?

Tikriausiai kalta *gėrio idėja*? Juk norint pasilikti olos viduje, reikėtų pripažinti, kad ją reprezentuoja niekuo ypatingu nepasižymintis dirbtinis darinys – laužas. Argi tai nebūtų gėrio idėjos profanacija? Argi malkų krūvą tinka tapatinti (nors tik per analogiją) su tuo, „kas pažįstamiems daiktams suteikia teisingumą, o žmogui – sugebėjimą pažinti“⁵? Vargu.

Jam atstovauti turi pats svarbiausias, pats didingiausias juntamo pasaulio objektas – Saulė. Todėl Sokratas (tiksliau, Platonas) kalinį išveda į žemės paviršių, kad ją parodytų. Glaukonui jis sako: „Regimasis pasaulis yra panašus į gyvenimą kalėjime, o liepsnos šviesa – į Saulės galią; iškopimą ir viršuje esančių daiktų stebėjimą palyginęs su sielos pasikėlimu į protu suvokiamą sritį, įspėsi mano slaptą mintį. <...> man atrodo, jog pasaulio, kurį galima pažinti, riba yra gėrio idėja... ji yra viso to, kas teisinga ir gražu, priešastis. Regimajame pasaulyje ji pagimdo šviesą ir šviesos valdovą, o protu suvokiamoje srityje ji pati yra valdovė, nuo kurios priklauso tiesa ir supratimas. Jos turi žiūrėti tas, kuris nori sąmoningai elgtis ir asmeniniame, ir visuomeniniame gyvenime.“⁶

Taigi dabar jau turimą lygčių kolekciją galime papildyti dar viena lygtimi, kuri aiškiai parodo atsakymą į klausimą, kodėl Platonui prirėkė „sugadinti“ olos modelį. Štai toji lygtis:

Gėrio idėja : tik protu suvokiamas pasaulis :: Saulė : regimasis pasaulis.

GĖRIO KRITIKOS KRITIKA

Kad tas modelis iš tiesų sugadintas, rodo nagrinėti piešiniai. Tad netenka stebėtis, jog Aristotelis, kuris Platono oloje, t. y. Akademijoje, praleido 20 metų, suprato, kad asmeniniam ir visuomeniniam gyvenimui aukščiau už būtį esanti gėrio idėja neturi jokios reikšmės. *Nikomacho etikos* pirmoje knygoje jis rašo: „Net jeigu ir egzistuotų gėris, kuris būtų vienas ir būtų siejamas su visais gerais dalykais apskritai arba egzistuotų skyrium ir pats savaime, aišku, kad žmonės savo veiksmais negalėtų jo realizuoti arba įgyti.“⁷

Ir dar: „nėra jokios bendros idėjos tų dalykų, kuriems mes pridėdame žodį „geras“.⁸ Vis dėlto ši Aristotelio teiginį reikia suprasti su išlyga, kad jis čia mąsto etikos ribose, nes *Metafizikos* dvyliktos knygos devintajame skyriuje jis postuluoja pirmąjį nejudantį judintoją, kuris yra ne kas kita, kaip dieviškoji mintis, amžinybėje mąstanti save pačią⁹. Ir toji mintis yra tai, kas absoliučiai vertingiausia ir geriausia. Ir kas gi kita tai galėtų būti, jeigu ne didžioji Platono gėrio idėja, dėl kurios egzistuoja tiek regimasis, tiek vien protu suvokiamas pasaulis?

Šios išvados patvirtinimą randame minėtos knygos dešimtame skyriuje, kuriame Aristotelis sako, kad pirmasis judintojas yra aukščiausias Visatos gėris¹⁰. Jeigu būtų tapatintume su kosmosu, tai ir Aristotelio sistemoje tas gėris būtų aukščiau būties, nes jis egzistuoja anapus erdvės ir laiko ir neturi nei dalių, nei dydžio. Vis dėlto su būtimi jis tiesiogiai susijęs, nes, pasak Platono, jis yra tai, „kas pažįstamiems daiktams suteikia teisingumą, o žmogui sugebėjimą pažinti“, o, pasak Aristotelio, „žodis *geras* tu-

ri tiek pat prasmių, kaip ir žodis *yra*.“¹¹

Vadinasi, Aristotelis atmeta ne pačią aukščiausiojo gėrio idėją, o tik prieštarauja jos taikymui etikos srityje, esančioje daug žemiau pirmosios filosofijos. Juk net matematikai, kuriai būdingas etikai nepasiekiamas tikslumas, gėrio idėja nerūpi.

Pasak Platono, tikrasis pažinimas (*noesis*) yra gėrio idėjos pažinimas, o matematika priklauso žemesniajai sielos būsenai, kurią jis vadina *dianoia*, arba nuovoka. Šios dvi pažinimo sritys orientuotos diametraliai priešinga linkme: pirmoji – nuo prielaidų (pradinių teiginių, kurių nereikia įrodyti) į pradžią, antroji – nuo prielaidų į užbaigimą¹². Pastaroji neturi tikslo pakilti aukščiau prielaidų, todėl negali, ir neturi, pažinti gėrio idėjos. O jei taip, tai į gėrio idėją tiesiog nepapuoia, neturi ir negali papulti į jos tyrimų lauką. Jeigu tai teisinga matematikai, tai dar teisingiau etikai, apie kurią Aristotelis sako, kad kvaila iš jos reikalauti matematinio tikslumo.

Teigiantys, kad Aristotelis *Nikomacho etikoje* paneigia Platono idėjų teoriją, nekreipia dėmesio į tai, kad ruošdamasis aukščiausio gėrio kritikai, jis atideda į šalį *filosofo tyrinėtojo gyvenimą*, žadėdamas jį nagrinėti vėliau, ir dėmesį sutelkia į tuos, kurie savo veikla vaikosi malonumų arba garbės. Iš tiesų tokių žmonių gyvenimams tiesioginės sąsajos su gėrio idėja neturi ir negali turėti.

Jeigu gėrio idėjos kritika Aristotelis norėtų pasakyti vien tai, tai jis būtų visiškai teisus. Bet jeigu jis bandytų paneigti gėrio idėją apskritai, tai tokiu atveju pats sau prieštarautų, nes *Nikomacho etikos* pirmos knygos dešimtajame sky-

riuje kaip apie tobulą filosofo laimę jis kalba apie *kontempliaciją*, kuri yra ne kas nors kita, kaip dieviškosios veiklos atšvaitas žmoguje¹³. O kas yra toji dieviškoji veikla, mes žinome iš jau cituoto devintojo *Metafizikos* skyriaus: ji yra mąstymas to, kas geriausia, t. y. paties mąstymo mąstymas.

Kas yra tas mąstymo mąstymas? Tai į veiklą ir į objektą susidvejinusi veikla. Šiuolaikinė fizika sako, kad šviesa irgi panašiai susidveжина į fotonus, arba elektromagnetinės spinduliuotės kvantus, ir įvairaus diapazono bangas: vienais atvejais ji pasireiškia kaip banga (veikla), kitais –

kaip dalelė – fotonas (objektas). Tai rodo, kad mąstymas ir šviesa yra jeigu ne tos pačios, tai bent jau artimos prigimties.

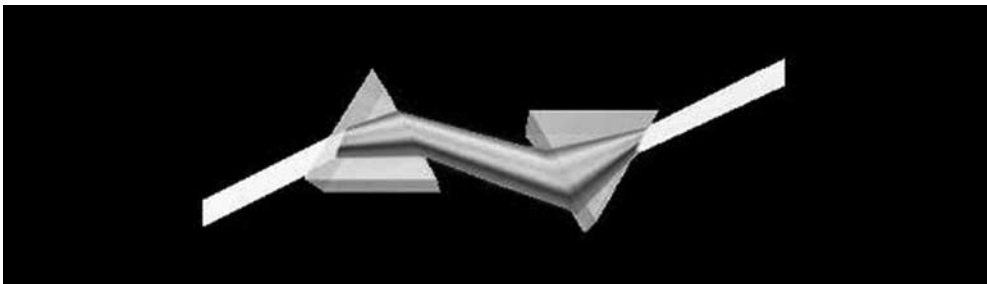
Atsižvelgdami į tai, kas jau pasakyta, galime teigti, kad ne laužas ir net ne Saulė, o šviesa yra svarbiausias, universalusias olos alegorijos veikėjas; kad norint pažinti tai, ką Platonas vadina gėrio idėja (kad ir kas tai būtų), reikia tirti ne Saulę ir ne ugnį, o būtent šviesą. Ir iš esmės nesvarbu, kas tą šviesą skleidžia: Saulė, laužas ar elektros lemputė, kaip kad medijų teorijos pradininko Marshall'o McLuhano knygoje *Kaip suprasti medijas*.

MCLUHANAS PLATONO OLOJE

Drauge su McLuhanu nusileiskime į Platono olą, užgesinkime ten degantį laužą ir jo vietoje pakabinkime bei įjunkime elektros lemputę. Kas nuo to pasikeis? Iš esmės nepasikeis niekas: ant daiktų krintanti elektros šviesa, kaip iki tol laužo liepsnos šviesa ant olos sienos kurs iliuzinį šešėlių žaismą, kurį kaliniai suvoks kaip pačią tikriausią tikrovę. Pačios šviesos jie net nepastebės, neatkreips į ją jokio dėmesio, nes, pasak McLuhano, šviesa yra medija, neturinti jokio *komunikacinio turinio*, medija be pranešimo, arba gryna informacija. Informacija ji yra todėl, kad be jos jokia kita informacija

negalima. Ji yra gryna informacija todėl, kad pati savaime neturi jokio komunikacinio turinio¹⁴. Jos aktualizuojamas komunikacinis turinys yra jai svetimas – tai spalvų ir pavidalų deriniai, *noumenu* fenomenai, kaip pasakytų Kantas.

Tai, kad šviesa pati savaime neturi *komunikacinio turinio*, nereiškia, kad ji apskritai neturi turinio. Bespalvio ir tik tamsoje matomo šviesos spindulio turinys yra optinis spektras, arba vaivorykštė. Eksperimentiniu būdu tą turinį galima išskleisti į spalvas ir vėl suskleisti į bespalvį šviesos spindulį, kaip parodyta šiame paveikslėlyje:

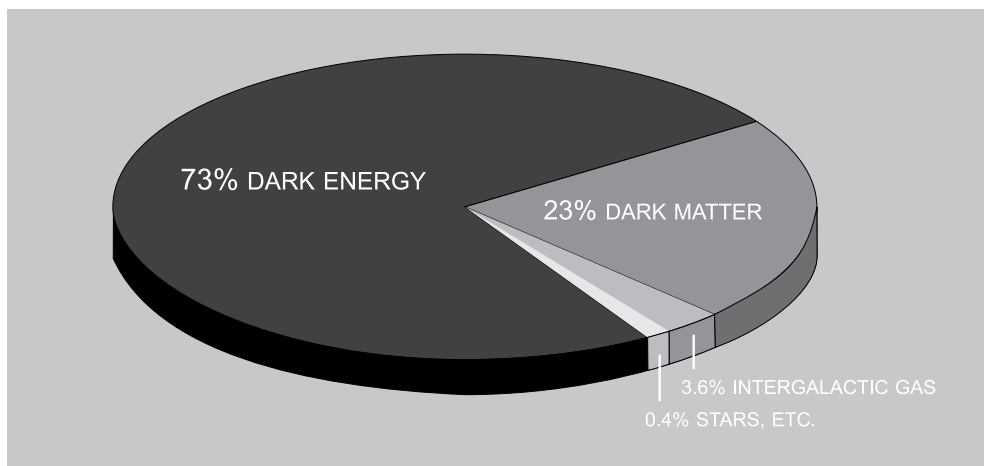

Jeigu, pasak McLuhano, „bet kurios medijos [komunikacinis] turinys visuomet yra kita medija“¹⁵, o šviesa irgi yra medija, tai natūraliai kyla klausimas, o kas gi yra pačios šviesos medija? Atsakymas peršasi pats savaime. Šviesos medija yra tamsa. Šį teiginį galima paremti dviem argumentais – paprastu ir astrofiziniu.

Paprasta empirinė patirtis sako, kad šviesos šviesoje nematyti, nebent ji būtų

daug intensyvesnė už aplinkoje pasklidusią šviesą, pavyzdžiui, degantys automobilių žibintai dienos šviesoje. Tačiau atskirų Saulės spindulių toje šviesoje nematysi. Juos galima pavadinti šviesoje besislapstančia šviesa. Kad pamatytume atskirus saulės spindulius, reikalingas bent jau dalinis užtamsinimas, kaip toliau pavaizduotame Niutono eksperimente arba dangaus grožybių nuotraukoje.

Astrofizinių argumentą iliustruoja ši iš interneto pasiskolinta schema.

Pasak visų astrofizikų stebėjimų ir skaičiavimų, plika akimi ir moksliniais prietaisais, stebimos Visatos dalis sudaro tik apytikriai 4 % visos masės (0,4 % kietų kūnų masė ir 3,6 % tarpgalaktinių dujų masė), o 23 %, arba beveik ketvirtadalis, Visatos priklauso vadinamajai tamsiajai materijai. Tamsiąja ji vadinama todėl, kad neatspindi ir pati nespinduliuoja jokių elektromagnetinių, taigi ir optinio spektro, arba šviesos, bangų. Apie ją žinoma tik tiek, kiek apie Kanto *Ding an sich*: kad ji turėtų būti ir kad labai silpnai sąveikauja su mums pažįstama materija, todėl jos dalelių niekaip nepavyksta aptikti. Didžiausia dalis – 73 % – priklauso dar paslaptingesnei tamsiajai energijai. Apie ją žinoma dar mažiau negu apie tamsiąją materiją, bet teigiama, kad ji yra, nes jeigu jos nebūtų, tai Visata nesiplėstų vis didėjančiu greičiu, o galaktikų periferijose didžiuliais greičiais besisukančios žvaigždės nušoktų nuo savo orbitų ir išsibarstytų erdvėje.

Turiu atkreipti dėmesį į tai, kad pateikta Visatos schema ne tik informuoja, bet ir klaidina, kadangi materijas ir ener-

gijas suskirsto į atskiras dalis, nes iš tų jos tiesiog persmelkia viena kitą. Manoma, kad kas sekundę milijonai hipotetinės tamsiosios materijos dalelių (jas fizikai vadina *silpnai sąveikaujančiomis masyviomis dalelėmis*, arba *Weakly Interacting Massive Particles – WIMPs*) perskrodžia mus ir visą Žemės planetą nesutikdamos nė menkiausio pasipriešinimo.

Taigi atrodo, kad tamsiosios materijos persmelkiamoji galia pranoksta šviesos galią. Ji mus supa visur – tiek iš išorės, tiek iš vidaus. Ji sudaro beveik ketvirtį Visatos masės, o su šviesa susijusi mums įprasta materija nesiekia nė 5 %. Taigi galim suformuoti dar vieną lygtį:

Tamsioji materija : pažini materija ::
Tamsa : Šviesa.

Ir jeigu kartu su McLuhanu pripažįstame, kad šviesa yra medija be komunikacinio turinio, tai tamsa dar labiau verta tokio titulo. Kol kas ji pati savaime neturi jokie fizikinio turinio: pavadinimai „tamsioji materija“ ir „tamsioji energija“ – tik žodžiai, tik *faltus vocis*, kaip pasakytų viduramžių nominalistai. Kad tie žodžiai įgytų fizikos mokslo sąvokų statusą, juos reikia pripildyti objektyvios tikrovės turiniu. Kaip tik į tai ir nukreiptos mokslinin-

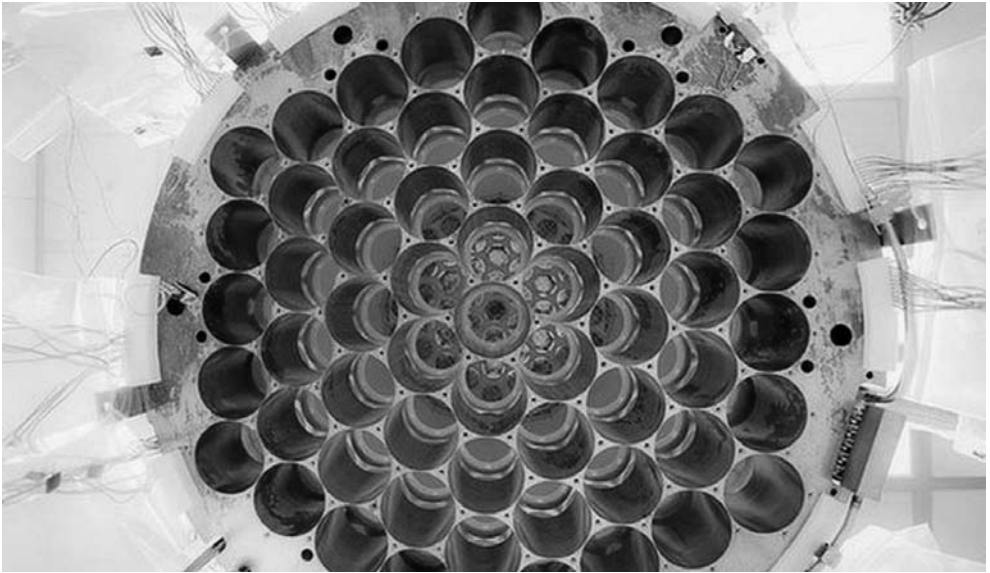
kų pastangos. Kol jiems tas nepavyko, „tamsioji materija“ ir „tamsioji energija“ žymi tik spėjama, įsivaizduojama, hipotetinę tikrovę – transcendencijos, arba ana-

pusybės, sritį, kurioje slypi tiesa. Todėl tamsa *volens nolens* įgyja metafizikos ir (jeigu išplėstume McLuhano medijų sampratą) komunikacijos teorijos statusą.

PASTANGOS PAKEISTI STATUSĄ

Italijoje Apeninų kalnuose veikia Gran Sasso laboratorija, įrengta pusantro kilometro gylio šachteje. Panaši laboratorija *Sanford Underground Research Facility*

įrengta Pietų Dakotoje, buvusioje aukso kasykloje. 2014 m. joje tris mėnesius veikė jautriausias elementariųjų dalelių gaudytuvas (*Large Underground Xenon detector*).

Į jį buvo dedamos didžiulės viltys. Bet rezultatas kol kas nulinis. Todėl planuojamas kitas eksperimentas su *The LUX ZEPLIN (LZ)* gaudykle, patalpinta į 178 000 litrų talpos indą, esantį 1,5 km gylio šachteje Pietų Dakotos Juoduosiuose Kalnuose. Pati septynių metrinių tonų talpos gaudyklė pripildyta suskystintų ksenono (Xs 54) dujų.

Jeigu šiomis gaudyklėmis tamsiosios materijos dalelių nepavyktų aptikti arba kitomis priemonėmis, pavyzdžiui, 2008 m. paleistu Didžiuoju hadronų

greitintuvu (*Large Hadron Collider*) išgauti, tai revoliucija turėtų įvykti ne tik fizikos moksle, bet ir filosofijoje. Mat kol tamsioji materija turi metafizinį, o ne fizikinį statusą, negalima atmesti hipotetinės galimybės, kad tai, ką astrofizikai vadina tamsiąja materija, yra ne materija, o kažkas visiškai kita. Tokiu atveju tektų pripažinti Visatos prigimties nematerialumą ir tai, kad tas materialusis pasaulis, kuriame gyvename ir kurio pažinimu didžiuojamės, yra tarsi Visatos svetimkūnis¹⁶.

MEDIJA IR METAFIZIKA

Vis dėlto tamsos kaip šviesos medijos traktavimas kelia vieną šalintinę keblumą. Marshallo McLuhano šedevro *Understanding Media: The Extention of Man* vertėja į lietuvių kalbą Daina Valentina-vičienė atkreipia skaitytojų dėmesį į tai, kad „Bendroje McLuhano teorijoje *medija* visų pirma reiškia bet kokią techninę žmogaus raiškos formą, technologiją, išradimą ar netgi pagrindinę kokios nors veiklos žaliavą (pavyzdžiui, popierius, skaičius, kirvis, drabužiai, namas, nuotrauka, laikrodis, pinigai, elektros šviesa etc.). Žinoma, dauguma medijų yra komunikacijos priemonės tiesiogine ar perkeltine prasme (kelias, dviratis, spausdinimo presas, laikraštis, telegrafas, televizija etc.) arba informavimo priemonės, o dažnai ir viena, ir kita.“¹⁷

Tad kyla klausimas, ar makliuenišką žmogaus raiškos formos sampratą taikydami Visatos raiškos formai – tamsos ir šviesos žaismui – mes nedarome antropomorfizmo nuodėmės ir neiškraipome „kūrybinių autoriaus minties procesų“?

Į pirmąją klausimo dalį galima atsakyti, kad žmogaus mąstymas visada buvo ir visada bus iš esmės antropomorfinis (ne-

bent kada nors žmogus taptų marsiečiu ar kokia nors kita nežemiška būtybe); kad antropomorfizmas labiausiai pasireiškia anapus imanencijos, nes transcendencijoje vaizduotė gali remtis tik antropomorfinėmis analogijomis, bet ne empiriniais stebėjimais ir eksperimentais. Jeigu tamsiosios materijos dalelė būtų atrasta, tai tamsioji materija pakeistų savo statusą iš transcendentinio (metafizinio) objekto į imanentinio (fizikinio) objekto statusą, tuo dar kartą patvirtindama Visatos materialumą. Kol tai neįvyko – *anything goes*.

Į antrąją klausimo dalį atsakysiu, kad traktuodami tamsą kaip gryną informaciją, kaip mediją be komunikacinio turinio, mes tikrai peržengėme McLuhano nubrėžtas *žmogaus tęsinių* ribas. Bet šviesa leido mums taip pasielgti. Jeigu šviesos šaltinių būtų tik dirbtiniai objektai (laužai, elektros lemputės etc.), tai mūsų poelgis būtų nelogiškas, neleistinas. Tačiau gyvybei Žemėje ir pažinimui svarbiausias šaltinis yra Saulė, o ne elektros lemputė. Be to, šviesa yra šviesa nepriklausomai nuo to, kas yra jos šaltinis, todėl manau, kad mūsų žingsnis buvo visiškai pateisinamas.

IŠVADOS

McLuhano elektros šviesos kaip medijos be komunikacinio turinio samprata padeda geriau suprasti Platono olos alegoriją. Savo ruožtu ji kelia klausimą apie šviesos kaip medijos mediją. Atsakymą į jį siūlo tamsiosios materijos ir energijos hipotezė. Šviesos medija yra tamsa arba tai, kas nei atspindi, nei skleidžia elektromagnetinių bangų. O

kas tai yra, kol kas nežino niekas. Pavadinimai „tamsioji materija“ ir „tamsioji energija“ bus tik žodžių žaismas, kol bus atrasta tamsiosios materijos dalelė arba jos buvimas bus galutinai paneigtas. Jeigu tuos žodžius pakeistume kitais, pavyzdžiui, „šviesos medija“, „Visatos dvasia“ arba „Dievas“, nuo to niekas nepasikeistų. Todėl tenka pripa-

žinti, kad prabildami apie tamsiąją materiją, fizikai atsiduria metafizikos srityje, kurios vengti liepė moderniosios fizikos pradininkas Izaokas Niutonas. Bet argi įmanoma tylėti apie tai, apie ką mąstai, ko ieškai ir ką svajoji atrasti? Tad Niutonui galėtume pasakyti, kad tas fizikas, kuris vengia metafizikos, yra prastas fizikas.

McLuhano knygos *Kaip suprasti medijas: žmogaus tęsiniai* pavadinimas suponuoja medijų kaip žmogaus produktų traktuotę. Tačiau autoriaus pasiūlyta

šviesos kaip medijos be komunikacinio turinio samprata pranoksta siauras imanencijos ribas ir leidžia ją pritaikyti žinomoms regimosios ir hipotetinės tamsiosios materijos santykio apmąstymui. Tokiu atveju tenka pripažinti, kad ne žmogus yra medijos kūrėjas, bet priešingai, tamsa kaip medija yra šviesos ir žmogaus *conditio sine qua non*.

Kol tamsiosios materijos dalelė neatrasta, klausimas apie Visatos prigimtį – ar ji yra materialinė, ar ideali – tebėra neatsakytas.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Algirdas Degutis, Liberalizmas: metafizinės ištakos, *Logos* 76, 2013, p. 51. Šios tezės teisingumu abejoja tie, kurie vis dar tebedėvi scientizmo akidangčius.
- ² Išsamiau apie šią problemą žr.: Plato, *Parmenides* (132a–b). Prieiga per internetą: < <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=plat.+parm.+132a> >; Aristotle, *Metaphysics* (990b17=1079a13, 1039a2; *Sophistic Refutations* 178b 36 ff). Prieiga per internetą: < <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0052%3Abook%3D1%3Asection%3D990b> >; < <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.01.0052%3Abook%3D13%3Asection%3D1079a> >; < http://classics.mit.edu/Aristotle/sophist_refut.html >.
- ³ Platonas, *Valstybė*. Iš senosios graikų k. vertė J. Dumčius. Vilnius: Mintis, 1981, p. 241 (510 a).
- ⁴ Ten pat, p. 243 (511 e).
- ⁵ Ten pat, p. 240 (509 a).
- ⁶ Ten pat, p. 247 (517 c).
- ⁷ Aristotelis, *Nikomacho etika*. Iš senosios graikų k. vertė J. Dumčius. Kn. Aristotelis, *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Mintis, 1991, p. 70 (1096b 30).
- ⁸ Ten pat, p. 68 (1096a 21).
- ⁹ Žr. Aristotle, *Metaphysica* XII, 9 (1074 b 15–1075 a 10). Prieiga per internetą: < <http://classics.mit.edu/Aristotle/metaphysics.12.xii.html> >.
- ¹⁰ Žr. ten pat, XII, 10 (1075 a 12–20).
- ¹¹ Aristotelis, *Nikomacho etika*, p. 68 (1096 a 23).
- ¹² Platonas, *Valstybė*, p. 241 (510 b).
- ¹³ Žr.: Aristotelis, *Nikomacho etika*, p. 266 (1178 b 23).
- ¹⁴ Žr. Marshall McLuhan, *Kaip suprasti medijas: Žmogaus tęsiniai*. Iš anglų k. vertė D. Valentina- vičienė. Vilnius: Baltos lankos, 2003, p. 16–18.
- ¹⁵ Ten pat, p. 26.
- ¹⁶ Griežtai kalbant, teiginys, kad materialusis pasaulis yra Visatos svetimkūnis – klaidingas: mat jeigu Visata nemateriali, tai ji nėra kūnas, o svetimkūniai gali egzistuoti tik kūnuose; tačiau jis čia pavartotas norint pasakyti, kad materialusis pasaulis gali būti tai, kas Visatos prigimčiai svetima.
- ¹⁷ Daina Valantinavičienė, Išnaša. Žr. Marshall McLuhan, *Kaip suprasti medijas: Žmogaus tęsiniai*, p. 7.